

BÜLTEN

18 Aralık 2023

Şartların Değişmesi Sebebiyle Sözleşmelerde Edim Dengesi Bozulursa Ne Yapılır? (Uyarlama Davaları)

A. AHDE VEFA İLKESİ (Pacta sunt servanda)

Anayasal bir hak olan sözleşme özgürlüğünün gereği olarak herkes kanunun öngördüğü sınırlar çerçevesinde; istediği sözleşmeyi, istediği kişiyle, dilediği şekilde yapma özgürlüğüne sahiptir.

Sözleşme yapmak bir manada geleceği öngörmeyi de gerektirdiğinden; durumlar ne kadar değişirse değişsin taraflar akdettikleri sözleşmeye bağlı kalmalı, edimlerini ifa etmelidir. Bu kabul üzerinde temellenmiş ilkeye ahde vefa ilkesi denilmektedir.

Ahde vefa ilkesinin her zaman katı bir şekilde yorumlanması adalet ve hakkaniyete aykırı sonuçların meydana gelmesine sebep olabilir. İşte bu sebeple; temel bir hukuk ilkesi olan ahde vefa ilkesinin -bazı durumlarda- sınırlandırılması ihtiyacı söz konusu olmaktadır.

Şartların değişmesi sebebiyle "İşlem Temelinin Çökmesi" söz konusu olduğunda ahde vefa ilkesinden taviz verilir. İşlem temelinin çöktüğü haller şunlardır:

- Aşırı ifa gücünün mevcut olması
- Edimler arası dengenin aşırı bozulması
- Sözleşme ile izlenen amacın boşa çıkması

Türk Borçlar Kanunu da 138.maddesi ile aşırı ifa gücünü düzenlemiştir. Aşırı ifa gücünün söz konusu olduğu durumlarda sözleşme adaletinin tekrar sağlanması için "sözleşmenin uyarlanması" kurumu öngörülmüştür.

Sonuç olarak; aşırı ifa gücünün ortaya çıkması ve belirli şartların mevcut olması halinde "uyarlama davaları" yoluyla sözleşme adaletinin sağlanması amaçlanmaktadır.

B. AŞIRI İFA GÜCÜ NEDENİYLE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI

Ahde vefa ilkesi gereği sözleşmenin kurulmasından sonra şartların değişmesinin borca bir etkisi olmadığından bahsetmiştik.

Bununla birlikte sözleşmenin kurulmasından sonra mevcut olan şartlar beklenmedik şekilde değişir ve bu durum; aşırı ifa gücüne ve karşılıklı edimler arasındaki dengenin ağır şekilde bozulmasına yol açarsa borçludan borcunu yerine getirmesi beklenemez.

Hangi Durumlar Uyarlama Davasına Yol Açabilir?

Edimler arasındaki dengeyi bozan beklenmedik hallere; harp, ekonomik kriz, enflasyonun aşırı yükselmesi, para değerinin aşırı ölçüde düşmesi gibi durumlar örnek verilebilir.

Bu öngörülemeyen durumların; taraflar bakımından aşırı ifa gücüne sebep olduğunu ve işlem temelinin çöktüğünü kabul eden hakim, sözleşmeyi değişen şartlara uyarlayabilir.

Uyarlama, çoğunlukla kira ilişkilerinde mevcut olmakla birlikte kira akdinin dışındaki ilişkilere de uygulanması söz konusudur.

Örneğin; Yargıtay kimi kararlarında eşlerin mal rejimi ve nafakadan kaynaklanan uyuşmazlıklarda da uyarlamanın yapılması gerektiğine hükmetmiştir.

Ayrıca yine uyarlama bakımından TBK 480 kapsamında; eser sözleşmesinin bedelinin götürü olarak kararlaştırılması halinde, önceden tahmini mümkün olmayan veya tahmini mümkün olup da taraflarca önemsenmeyen sebepler dolayısıyla işi aynı ücrete tamamlamak mümkün olmayabilir. Bu halde yüklenici, ücretin artırılmasını veya sözleşmenin feshini isteyebilmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması duruma göre borçlunun ediminin yükseltilmesi veya borçlu lehine edim yükünün azaltılması şeklinde olabileceği gibi, "sıfıra uyarlama" şeklinde borçlunun edim yükünden tamamen kurtarılmasıyla da olabilmektedir.

C. UYARLAMA DAVASI

Aşırı ifa gücünün mevcut olmasından dolayı mağdur olan tarafa "uyarlama hakkı" tanınmıştır. Bu hak, dava yolu ile kullanılan yenilik doğuran bir haktır. Bu nedenle hakimin vereceği karar, inşai bir hüküm değildir. Hakim, uyarlama davası sonucunda tespit niteliğinde bir karar vermektedir.

Açıklamak gerekirse; bu hakkın kullanılmasıyla birlikte hukuk düzeni içerisinde yeni bir durum doğar. Hakimin uyarlama davası sonucunda verdiği karar ise bu yeni durumun ve mahiyetinin mahkemeler eliyle "tespitinden" ibarettir.

1. Uyarlama Davasının Şartları

a. Taraflar Arasında Geçerli Bir Sözleşmenin Mevcut Olması: Uyarlama yapılabilmesi için taraflar arasında geçerli ve halihazırda devam eden bir sözleşmenin mevcut olması gerekmektedir.

b. Sözleşme ve Kanunda Uyarlamanın Gerektiğinin Aksine Bir Hüküm Bulunmaması: TBK 138 tamamlayıcı bir hüküm olduğundan özel hükümler saklıdır. Örneğin; tarımsal bir taşınmazın kiralanmasında uyarlama hakkını düzenleyen TBK363 özel hüküm niteliğindedir.

Bununla birlikte tarafların uyarlama hakkından feragat etmemiş olmaları da gerekmektedir.

c. Taraflar Arasında Öngörülmemeye ve Öngörülmesi de Beklenmeyen Bir Durumun Ortaya Çıkması: Öngörülmemeye hali her somut olaya göre ayrı değerlendirilir. Örneğin; Yargıtay'ın taraflardan birinin tacir olması ve kendisinden basiretli bir tacir gibi davranmasının beklenmesi nedeniyle öngörülmemeye halinin daha dar yorumlanması gerektiğine hükmettiği kararları mevcuttur.

d. Öngörülmemeye Değişikliklerin Borçludan İfanın Beklenmesinin Dürüstlük Kuralına Aykırı Olacağı Derecede İfa Gücüne Sebep Olması: İfa gücünün yeterli ağırlıkta olması için farklı ölçütler ortaya konulmuştur. Bazı mahkeme kararlarında; borcun ifasının, borçlunun iktisaden mahvına

sebepl olması veya aşırı yararlanma müessesesinde olduğu gibi ifanın borçlunun sömürülmesine sebep olması gerektiği gibi çeşitli ölçütler de mevcuttur. En çok kabul edilen ölçüt ise “borçludan ifanın beklenmesinin dürüstlük kuralına aykırı olmasıdır.”

e. Aşırı İfa Güçlüğüne Sebep Olan Olayın Borçludan Kaynaklanmaması

f. Borç Henüz İfa Edilmemiş veya İfanın Aşırı Ölçüde Güçleşmesinden Kaynaklanan Hakların Saklanarak İfa Edilmiş Olması

g. Öngörülemeyen Değişikliklerin Meydana Gelmesi ile Aşırı İfa Güçlüğü Arasında Nedensellik Bağının Mevcut Olması

Sonuç olarak; ahde vefa ilkesi gereği, tarafların akdettikleri sözleşme ile üstlenmiş oldukları borçlara sadakati gerekmektedir de bazı durumlarda bu ilkenin sınırlanması ihtiyacı söz konusu olabilmektedir.

Değişen koşullar nedeniyle borcun ifasının aşırı derecede güçleşmesi halinde bu ilkenin sınırlanması ihtiyacı söz konusu olur ve uyarılama davası açılarak hakimden, sözleşmenin yeni koşullara uyarlanması istenir.

Unutulmamalıdır ki bu kurumun temel dayanağı TMK m.2’de düzenlenen “dürüstlük kuralı”dır. Bu sebeple, gerek ifanın aşırı derecede güçleştiğinin öne sürülmesi gerekse de sözleşmenin uyarlanması dürüstlük kuralına uygun olarak yapılır.

KAYNAKÇA

Mehmet Erdem AYBAY, SÖZLEŞMENİN DEĞİŞEN KOŞULLARA GÖRE UYARLANMASI (YARGITAY HUKUK GENEL KURULU KARARI İNCELEMESİ),

Zehra Betül KULP, AŞIRI İFA GÜÇLÜĞÜ (TBK 138), Yüksek Lisans Tezi, Ankara/2015

Prof. Dr. Haluk N. NOMER, BORÇLAR HUKUKU GENEL HÜKÜMLER, 12.Baskı, İstanbul/2012